

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з науково-педагогічної роботи

В. Пастелісимонов

2018 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

НАУКОВИЙ СЕМІНАР

рівень вищої освіти магістр
галузь знань 10 – Природничі науки
спеціальність 106 Географія
освітня програма спеціалізація Геоінформаційні системи в територіальному управлінні
вид дисципліни за вибором
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2018/2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

« 30 » серпня 2018 року, протокол № 10

Розробник програми: Л. М. Немець, д. геогр. н., професор, професор кафедри
Є. Ю. Телебенєва, к. геогр. н., доцент кафедри

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії та регіоналістики

Протокол № 11 від « 28 » серпня 2018 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(Немець Л. М.)
(прізвище та ініціали)

« 28 » серпня 2018 р.

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол № 1 від « 27 » серпня 2018 р.

Голова методичної комісії

(підпис)

(Жемеров О. О.)
(прізвище та ініціали)

« 27 » серпня 2018 р.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

А. В. Пантелеймонов

«_____» _____ 2018 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

НАУКОВИЙ СЕМІНАР

рівень вищої освіти магістр

галузь знань 10 – Природничі науки

спеціальність 106 Географія

освітня програма _____
спеціалізація Геоінформаційні системи в територіальному управлінні

вид дисципліни за вибором

факультет геології, географії, рекреації і туризму

2018/2019 навчальний рік
Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету
геології, географії, рекреації і туризму
« _____ » _____ 2018 року, протокол № ____

Розробник програми: Л. М. Немець, д. геогр. н., професор, професор кафедри
Є. Ю. Телебенєва, к. геогр. н., доцент кафедри

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і
регіонознавства

Протокол № ____ від « _____ » _____ 2018 р.

Завідувач кафедри _____ (Немець Л. М.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
« _____ » _____ 2018 р.

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії,
рекреації і туризму

Протокол № ____ від « _____ » _____ 2018 р.

Голова методичної комісії _____ (Жемеров О. О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
« _____ » _____ 2018 р.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Науковий семінар» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки магістра спеціальності «106. Географія» спеціалізація «Геоінформаційні системи в територіальному управлінні».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів знань про теоретичні та методичні основи здійснення наукових досліджень з геоінформаційних систем в територіальному управлінні.

– загальну схему наукового дослідження, особливості теоретичних і емпіричних досліджень, принципи та правила оформлення наукових робіт, методичні прийоми роботи з науковою інформацією та спеціальною літературою. Такі знання є основою формування цілісного та комплексного погляду на географічну науку і сутність-реалізації її наукових засад. Підготовка студентів до адекватного сприйняття сучасних актуальних проблем та напрямків подальшого прогресу системи географічних наук в цілому, і суспільно-географічних зокрема, допоможе бачити та розуміти сутність географічних процесів та явищ. Тож, **метою** вивчення даної дисципліни є засвоєння студентами знань з сутності ГІС в територіальному менеджменті та методології ГІС аналізу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- розширити компетентності з методології науки;
- закріпити та розширити знання з теоретико-методичних засад ГІС;
- засвоїти напрямки наукових досліджень ГІС;
- оволодіти методами планування і організації наукових досліджень;
- ознайомити студентів з підходами до накопичення інформації та ГІС аналізу;
- набути навичок узагальнення та використання наукових досліджень у процесі підготовки курсових і дипломних робіт;
- вивчити та опрацювати основні наукові доробки сучасних українських вчених з ГІС;
- оволодіти навичками наукової діяльності з ГІС;
- закріпити навички: роботи з джерелами наукової інформації, визначення основних етапів наукової діяльності, розробка алгоритму наукового дослідження.

1.3. Кількість кредитів – 4.

1.4. Кількість годин – 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-
Семестр	
1-й	-
Лекції	
2 год.	-
Практичні, семінарські	
20 год.	-
Лабораторні	
0 год.	-
Самостійна робота	
98 год.	-
Індивідуальні завдання:	
-	

1.6. Заплановані результати навчання:

- розуміти нові напрямки в ГІС у відповідності з соціальним замовленням суспільства;
- знати наукові доробки основних представників ГІС технологій;
- розуміти зміст геоінформаційного дослідження;
- знати методи та прийоми пізнання;
- знати основні джерела інформації;
- розуміти елементи наукового дослідження;
- знати вимоги до мови і стилю наукової роботи;
- виділяти та обґрунтовувати проблемні ситуації в ГІС технологіях та протиріччя в ній;
- вміти висувати наукові гіпотези;
- обґрунтовувати обрану тему дослідження;
- розробляти план та алгоритм дослідження;
- вміти раціонально працювати з науковими джерелами.

У набутті знань з питань організації та методики наукових досліджень особливої уваги вимагає поєднання вивчення спецкурсу «Науковий семінар» з індивідуальною і самостійною роботою студентів. Навчання у формі самостійної роботи має на меті не тільки закріплення набутих теоретичних знань, але й значне розширення та поглиблення їх згідно з визначеними напрямками наукових досліджень. Виходячи з цього побудована програма лекцій, складені завдання практичних занять спецкурсу «Науковий семінар».

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Організація геоінформаційних досліджень

Тема 1. Організація науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Актуальність та класифікація геоінформаційних досліджень. Сучасна наукова проблема.

Значення науково-дослідної роботи як складової частини навчального процесу та її вплив на виховання і розвиток творчих здібностей у студентської молоді. Науково-дослідна робота студентів як складова частина навчального процесу. Самостійна науково-дослідна робота студентів. Творчість як форма мислення. Природа здібностей як психологічна проблема розвитку творчості. Розвиток творчих здібностей студентів, умови та особливості.

Значення інформаційного забезпечення процесу проведення наукового дослідження; характеристика існуючої класифікації бібліографічних джерел та перелік найважливіших періодичних видань, що широко використовуються в ГІС дослідженнях; зразки складання бібліографії наукових джерел. Класифікація наукових досліджень. Інформаційні джерела ГІС досліджень в територіальному управлінні. Інформаційно-пошукові мови бібліотечних фондів. Складання бібліографії з проблем та напрямків наукових досліджень.

Нові напрямки ГІС досліджень з кінця XX – на початку XXI ст. Нові змістовні етапи ГІС досліджень в Україні. Персоналії ГІС досліджень та їх вклад у розвиток науки. Наукова гіпотеза ГІС досліджень. Вимоги до висунення і формулювання наукових гіпотез. Особливості застосування загальнонаукових методів у ГІС дослідженнях. Фундаментальні та прикладні дослідження. Визначення наукової проблеми. Наукові проблеми: теоретичні та емпіричні, загальні і часткові, фундаментальні і прикладні. Виділення та обґрунтування проблемної ситуації в суспільній географії.

Розділ 2. Планування і організація ГІС досліджень. Узагальнення результатів наукового дослідження.

Тема 2. Планування і організація ГІС досліджень. Основні елементи наукового дослідження. Методи планування і організації досліджень геоінформаційного спрямування. Вибір пріоритетного напрямку наукових досліджень. Критерії актуальності наукової проблеми. Формування теми дослідження. Вивчення ступеню дослідженості обраної проблеми: визначення кола питань, що потребують розробки. Техніко-економічне обґрунтування теми пошукового дослідження. Розробка програми науково-дослідної роботи. Основні розділи програми: визначення об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження. Стан проблеми, що досліджується; зміст дослідження; методи та прийоми дослідження; результати дослідження, порядок їх використання;

очікувана ефективність використання результатів дослідження. Календарний план виконання дослідницьких робіт; кошторис витрат на виконання науково-дослідної роботи. Формування групи виконавців науково-дослідної роботи. Розробка індивідуальних планів-завдань учасниками досліджень та організація контролю за їх виконанням. Особливості планування і організації науково-дослідної роботи студентів /НДРС/, порядок його розробки, організація контролю за виконанням.

Особливості визначення об'єкта дослідження. Предмет дослідження як неодмінна складова наукової роботи. Мета дослідження та її роль. План наукового дослідження. Послідовність основних етапів наукового дослідження. Обробка результатів дослідження.

Тема 3. Методи проведення наукового дослідження. Робота над літературними джерелами та іншими джерелами інформації. Узагальнення результатів наукового дослідження. Прийоми розробки методики проведення наукового дослідження з геоінформаційних систем в територіальному управлінні.

Розробка вихідної теоретичної концепції дослідження та його робочих гіпотез. Визначення об'єкту та предмету дослідження. Методи роботи з літературними джерелами. Формування інформаційної бази темою дослідження, забезпечення її повноти, надійності та достовірності. Методи визначення репрезентативності інформації. Методичні принципи, прийоми та технічні можливості обробки інформації. Використання ГІС для обробки статистичної інформації. Визначення вимог до результатів дослідження, що передбачалося. Методи обчислення очікуваного економічного ефекту від використання результатів наукового дослідження. Методичні прийоми апробації отриманих результатів.

Обробка літературних джерел. Порядок і алгоритм. Бібліографічний опис. Інтернет технології в дослідженнях.

Методи узагальнення результатів досліджень ГІС. Систематизація результатів наукових досліджень. Форми подання результатів науково-дослідної роботи. Загальні вимоги щодо оформлення результатів наукових досліджень. Структура наукового документу, основні елементи, композиція. Рубрикація. Таблиці, графічні та картографічні матеріали. Лексика наукового документу. Оформлення результатів наукових досліджень у вигляді звіту, наукової доповіді, статті, курсової або дипломної роботи тощо.

Звіт про наукову роботу. Вимоги щодо його структури, змісту та оформлення. Анотація наукової роботи. Рецензія наукової роботи і вимоги щодо її змісту та оформлення. Студентські наукові роботи. Основні вимоги щодо їх структури, змісту та оформлення. Основні вимоги щодо завершення науково-дослідної роботи. Планування та організація використання результатів заведеної науково-дослідної роботи. Розробка плану впровадження результатів науково-дослідних робіт та організація контролю за його виконанням. Класифікація результатів науково-дослідних робіт за

основними ознаками, що характеризують ефективність її використання. Методичне оформлення наукового твору.

2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	ср		л	с	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Організація суспільно-географічних досліджень												
Тема 1. Організація науково-дослідної роботи студентів у вищій школі. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Актуальність та Класифікація геоінформаційних досліджень. Сучасна наукова проблема	36	1	10			22	38	2	4			32
Розділ 2. Планування і організація геоінформаційних досліджень. Узагальнення результатів наукового дослідження.												
Тема 2. Планування і організація геоінформаційних досліджень. Основні елементи наукового дослідження	38		5			26	38		4			34
Тема 3. Методи проведення наукового дослідження. Робота над літературними джерелами та джерела інформації. Узагальнення результатів наукового дослідження	46	1	5			28	64		4			60
Усього годин	120	2	20			98	120	2	12			106

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вклад українських, російських та зарубіжних вчених в теорію та методологію ГІС в територіальному управлінні.	2
2.	Вибір теми наукового дослідження. Обґрунтування її актуальності та складання попереднього плану роботи.	2
3.	Відбір і вивчення літературних джерел з обраної теми дослідження. Робота з фаховою літературою. Анотації.	2
4.	Аналіз та систематизація попередніх досліджень. Робота із науковою літературою, періодичними виданнями, авторефератами. Алгоритм наукового геоінформаційного дослідження. План наукового дослідження.	2
5.	Розробка програм наукового дослідження. Визначення об'єкта, предмета, методів дослідження. Розробка комплексного плану наукового дослідження.	2
6.	Складання бібліографії з обраної теми дослідження. Редагування окремих тем наукового дослідження. Розробка методики проведення наукового дослідження.	2
7.	Питання розробки теоретичних концепцій і робочих гіпотез дослідження.	2
8.	Методика систематизації зібраного матеріалу. Обґрунтування доцільності використання окремих методів дослідження.	2
9.	Розробка тем геоінформаційного спрямування. Узагальнення результатів наукового дослідження. Оформлення ІНДР.	2
10.	Сучасні наукові геоінформаційні дослідження: актуальність, імперативи, вихідні дані, методи та методика дослідження, аналіз та очікувані результати	2
Разом		20

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Джерела інформації.	2
2.	Персоналії ГІС.	2
3.	Протиріччя в науці.	2
4.	Рівні наукового знання ГІС науки.	2
5.	Методи емпіричного дослідження.	2
6.	Методи теоретичного дослідження.	2
7.	Методи прикладних досліджень.	2
8.	Загальна схема наукового дослідження.	2
9.	Основні елементи наукового дослідження.	2
10.	Розробка плану дослідження.	4
11.	Науковий факт як елемент дослідження.	2
12.	Мова і стиль наукової роботи.	2
13.	Опрацювання авторефератів українських, російських та зарубіжних ГІС науковців.	4
14.	Робота з Інтернет-ресурсами.	4
15.	Робота з джерелами наукової інформації (монографіями, науковими статтями) Підбір бібліографічних джерел до окремих тем наукового дослідження. Бібліографічні фонди і робота в них.	6
16.	Питання розробки теоретичних концепцій і робочих гіпотез дослідження. Методика систематизації зібраного матеріалу.	6
17.	Розробка тем геоінформаційного спрямування.	4
18.	Оформлення результатів наукового дослідження (таблиці, карти, схеми, список використаних джерел).	4
19.	Складання анотації наукової роботи. Загальні вимоги щодо оформлення дипломних робіт магістрів.	4
20.	Основні вимоги до написання дипломної роботи магістра. Правила оформлення магістерських робіт. Дотримання основних вимог.	4

21.	Реферат	36
Разом		98

6. Індивідуальне завдання

-

7. Методи контролю

1. Усний контроль на семінарських заняттях.
2. Виконання поточного контролю
3. Виконання підсумкового контролю.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання				Разом	Залік	Сума
T1	КР	T2	T3			
С. 1-4		С.5-7	С.8-10			
10	20	10	20	60	40	100

T1, T2, T3 – теми розділів

С – семінарські заняття

КР – контрольна робота, передбачена навчальним планом

.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література:

Основна література:

1. Алаев Э. Б. Социально–экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. - М.: Мысль, 1983. - 350 с.

2. Баранский Н. Н. Становление советской экономической географии / Н. Н. Баранский. - М.: Мысль, 1980. 288 с.
3. Баранский Н. Н. Избранные труды. Научные принципы географии. - М.: Мысль, 1980. - 287 с.
4. География в Московском университете: к 50-летию географического факультета МГУ. М.: Изд-во Московского ун-та, 1988. - 214с.
5. Лямин В. С. География и общество. Философские и социологические проблемы географии / В. С. Лямин. - М.: Мысль, 1978. - 312 с.
6. Немец Л. Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): монография / Л. Н. Немец. - Х., 2003, 383с.
7. Саушкин Ю. Г. История и методология географической науки: Курс лекций. / Ю. Г. Саушкин. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1976. - 421 с.
8. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Г. Топчієв. - Одеса: Астропринт, 2009. - 560 с.
9. Харвей Д. Научное объяснение в географии / Д. Харвей. - М.: Прогресс, 1974. - 504 с.
10. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2010. - 260 с.

Допоміжна література:

1. Nemets K. A. Metodyka informacijnogo analizu socialno-ekonomichnoho rozvytku regioniv / K. A. Nemets, O. K. Nemets // Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi «Region – 2008: strategiya optymalnoho rozvytku», Kharkiv, KhNU. – 2008. – S. 242–246.
2. Алаев Э. Б. Географическое мышление и геопространственная парадигма / Э. Б. Алаев // Изв. ВГО. – 1981. – т. 113., вып. 5. - С.419-422.
3. Быков В. В. Методы науки / В. В. Быков, Акад. наук СССР. Ин-т истории естествознания и техники. – М.: Наука, 1974. – 215 с.
4. Волков Ю. Г. Диссертация: подготовка, защита, оформление: Практ. пособие / Ю. Г. Волков. – М.: Издательство: Гардарики, 2002 г. - 160 с.
5. Жекулин В. С. География в системе наук / В. С. Жекулин, С. Б. Лавров. – Л.: Наука, 1987. - 212 с.
6. Исаченко А. Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование / А. Г. Исаченко. – М.: Высш. шк., 1991. 366 с.
7. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: Навч. Посібник / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв – К.: ВД «Професіонал», 2008. – 240 с.
8. Кузин Ф. А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и процедура защиты: Практ. пособие для студентов-магистрантов / Ф. А. Кузин. – М.: Ось-89, 1989. – 304 с.

9. Лямин В. С. География и общество. Философские и социологические проблемы географии / В. С. Лямин. – М.: Мысль, 1978. – 309 с.
10. Маресте У. И. Современная география: вопросы теории / У. И. Маресте, С. Я. Ныммик. – М.: Мысль, 1984. – 396 с.
11. Мороз С. А. Методологія географічної науки: Навч. посіб / С. А. Мороз. – К.: Заповіт, 1997. – 333 с.
12. Немець К. А. Моделювання траєкторії розвитку соціогеосистем: аналіз і візуалізація результатів / К. А. Немець. – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 15 (2). – 2013. – с. 7-10.
13. Немець К. А. Нові методологічні можливості дослідження суспільно-географічного процесу / К. А. Немець. – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 17 (2). – 2014. – с. 7-10.
14. Немець Л. М. Суспільна географія в Харківському регіоні: історія, напрямки, та перспективи розвитку / Л. М. Немець, Ю. І. Кандиба, К. А. Немець. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 260 с.
15. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К., 2000. – 204 с.
16. Степаненко А. В. Онтологія соціальної географії як науки процесу / А. В. Степаненко. – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, – Вип. 10 (1). – 2011. – с. 5-17.
17. Основы научных исследований. География / Под ред Н. Д. Пистуна, Г. И. Швевса. – К.: Выща шк., 1988. – 192 с.
18. Пилипенко І. О. Методики суспільно-географічних досліджень (на ма-теріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
19. Пистун Н. Д. Основы научных исследований: География: Учеб. пособие для геогр. спец. вузов / Н. Д. Пистун, Генрих Иванович Швевс, П. Г. Шищенко. – Київ: Вища школа, 1988. – 191 с.
20. Рузавин Г. И. Методы научного исследования / Г. И. Рузавин. – М.: Мысль, 1974. - 237 с.
21. Сабитов Р. А. Основы научных исследований: Учеб. пособие / Р. А. Сабитов. – Ч.: Челяб. гос. ун-т., 2002. - 138 с.
22. Топчиев А. Г. В поисках современной парадигмы географии// Новые географические знания и направления исследований: сб. тр. К.: ЦД Академперіодика, 2006. С. 113-118.
23. Топчиев А. Г. Пространственная организация географических комплексов и систем / А. Г. Топчиев. - К.; О.: Высшая шк., 1988. - 187 с.

24. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
25. Топчієв О. Г. Методологічні трансформації і сучасні парадигми в географії // Український географічний журнал. 2010. № 2. С. 22-25.
26. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 560 с.
27. Топчієв О. Г. Про предметну область і предмет суспільної географії // Український географічний журнал. 2004. №2. С. 3-7.
28. Черванев И. Г. Современные парадигмы древнейшей из наук // Природа. – 1995. – № 2. – С. 3-6.
29. Чернышов В. Н. Теория систем и системный анализ / В. Н. Чернышов, А. В. Чернышов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 96 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Human Geography Course Description. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://secure-media.collegeboard.org/digitalServices/pdf/ap/ap-human-geography-course-description.pdf>
2. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.
3. Нємець Л. М., Сегіда К. Ю., Кравченко К. О. Науковий семінар: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів-магістрантів, які навчаються за спеціальностями «Економічна та соціальна географія» і «Географія рекреації і туризму». – Харків, 2015. – 70 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики в Харківській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт оформлення наукових джерел відповідно до вимог Вищої атестаційної комісії (ВАК) України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vak.in.ua/>
6. Сайт світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>